

OD ISTOG AUTORA

ŽIVOTNE POUKE IZ KNJIŽEVNOSTI

DŽOZEF PIRSI

**MALA KNJIGA
STOIČKE
MUDROSTI**

Savladajte principe
dobrog života
uz klasičnu filozofiju

Prevela sa engleskog
Dubravka Srećković Divković

Laguna

Naslov originala

Joseph Piercy

THE LITTLE BOOK OF STOIC WISDOM:

Learn the Art of Living Well with Classical Philosophy

First published in Great Britain in 2025 by Michael
O'Mara Books Limited 9 Lion Yard Tremadoc Road
London SW47NQ

Copyright © Michael O'Mara Books Limited 2025

Translation copyright © 2026 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno Poli

Sadržaj

Uvod: Zašto stoicizam?	9
PRVI DEO: MUDROST STARIH.	19
Prvo poglavlje: Život pod oslikanim tremom.	21
Drugo poglavlje: Uspón Rimljana.	29
DRUGI DEO: UMEĆE VALJANOG ŽIVOTA.	45
Treće poglavlje: Stubovi stoicizma.	47
Četvrto poglavlje: Disciplina suda.	71
Peto poglavlje: Disciplina osećanja.	91
Šesto poglavlje: Razumevanje prirode.	115
Sedmo poglavlje: Život sa sobom i drugima.	135
TREĆI DEO: SVAKI DAN U ŽIVOTU AKTIVNOG STOIKA.	155
Predlozi za dalje čítanje.	197
Odabrana bibliografija	199
Izjave zahvalnosti	201
<i>O autoru.</i>	203

Uvod

Zašto stoicizam?

Pa šta nas, onda, može da vodi? Samo i jedino filozofija. I to time što ćemo u sebi, kao pobednika nad nasladama i bolovima, čuvati demona od zlostavljanja i štete, što ništa nećemo raditi bez svrhe i služeći se lažima i pretvaranjem, i što nećemo zavisiti od toga da li i neki drugi čovek radi to isto ili ne.*

Marko Aurelije

* Marko Aurelije, *Samom sebi*, II, [17]. Prevod Albina Vilhara; dalje u tekstu: *Samom sebi*. (Prim. prev.)

Oxfordski rečnik engleskog jezika definiše reč „stoik“ kao „osobu koja je sposobna da trpi bol ili muku ne žaleći se i ne pokazujući šta oseća“.* Manje-više isto ta reč je shvatana još otkako se, otprilike u petnaestom veku, prvi put javila u engleskom jeziku. Često čujemo da ljude koji su pretrpeli neku nesreću ili naišli na prepreku opisuju kao „stoičke“ zato što se čini da se dobro drže, ili pak ne izgledaju baš toliko ojađeno kao što smo zamišljali. To za posledicu ima pogrešno shvatanje da stoicizam kao škola misli promovirati potiskivanje emocija i prirodnih želja; da su stoici obuzdani komadi granita koji nemaju sposobnost da izraze ljudska osećanja. Međutim, iako je tačno da se jedan aspekt stoicizma bavi izdržljivošću pri suočenju s nedaćom, stoicizam je mnogo više od jednostavnog prihvatanja svega bez reči žalbe i neosvrtnosti na ono što je bilo.

* https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/stoic_1
(Prim. aut.)

Stoicizam je filozofija koja je ponikla u staroj Grčkoj, a prvi ju je razradio Zenon iz Kitiona oko 300. godine p. n. e. On je svoje učenje širio pod jednom oslikanom kolonadom ili tremom (*stoom*) u centru Atine, te je otud ta filozofija i dobila ime. Međutim, tek će u Rimu, neka dva veka potom, stoička načela i ideje doneti ploda i zagovaraće je senator i dramski pisac Seneka; takođe Epiktet, bivši rob koji je postao filozof, te car Marko Aurelije. Spočetka je stoicizam obuhvatao razne discipline, uključujući formalnu logiku, gramatiku, fiziku, meteorologiju i retoriku, ali kao filozofija će pronaći svoj glas s razvojem etičkog kodeksa koji će davati preporuke za valjan život.

Može delovati čudno ideja da prikupimo misli tri veoma različita filozofa iz starog Rima i primenimo ih na moderno društvo. Pomislíte možda da su svakodnevni problemi kojima se bavio Epiktet, rođen u ropstvu, bili znatno drugačiji od briga koje svakodnevno muče vas ili mene. No da li su se baš toliko razlikovali? Možda je potrebno da se malo izmahnemo i tu zamisao sagledamo iz šireg ugla – „s visine“, kako kažu stoici. Da li se rudimentarno pitanje kako treba živeti uistinu promenilo za protekle dve hiljade godina? Ljudi su i dalje nesrećni, frustrirani, zaplašeni, povređeni, ljuti, potišteni i prepuni

zebnji – možda čak više no ikad pre. Dakle, može li jedna prastara filozofija rešiti te osnovne probleme koji s vremena na vreme pogađaju sve nas?

Najpre, stoicizam je praktična filozofija koja pripisuje veću vrednost postupcima i delima nego teoretskoj kontemplaciji (premda je, paradoksalno, deo tog procesa promišljanje pre postupanja). On je više filozofija koja izjavljuje „ja to mogu“ nego životni pristup koji pita „zašto to mogu?“.

U njegovoj srži počiva uverenje da naše jade ne izazivaju same stvari – bili to ljudi, situacije ili okolnosti – već naše viđenje tih stvari: naš sud o njima. U tom smislu sve je u našem umu, pa ako uspemo da se izvežbamo da bolje sudimo, možemo eliminisati i bol, pozlede i zebnje što nas zaposedaju. Stoicizam teži ka sticanju vlasti nad negativnim pojavama kao što su strah, ljutnja ili ljubomora, ne samo stoga što se one zasnivaju na pogrešnom sudu već i zato što ne pomažu čoveku da živi bez stresa i često vode ka lošim ishodima i sukobu.

Stoici su takođe držali da je pogrešno polagati veru u okolnosti ili stvari koje se obično smatraju dobrim po sebi ili neophodnim kao preduslov za srećan život. To su mogli biti novac, zdravlje, društveni status ili materijalna imovina. Takve stvari stoici označavaju kao „ono što je

spolja“. Premda bi većina ljudi volela da živi u lepoj kući i oslobođena brige o plaćanju računa, takve spoljne stvari same po sebi ne jamče sreću, zadovoljstvo i radostan život.

Vlast imamo jedino nad svojim mislima i karakterom, a da bismo posedovali um koji funkcioniše u skladu s razumom i čestit karakter, dovoljno je da živimo valjanim životom, da živimo, kako to kažu stoici, „kao ono najbolje što jesmo“. Stoici veruju da je u svim okolnostima moguće valjano živeti ukoliko usvojimo ispravan način razmišljanja. Spoljne okolnosti mogu pred nas postaviti prepreke i zastoje, i postaviće ih (neki stoici uživaju u takvom izazovu, kao što ćemo videti), ali ukoliko smo usvojili pravilan mentalni stav, moći ćemo da pokažemo odlučnost i izdržljivost kad nas ošinu okrutni i prevrtljivi vetrovi nesreće.

Epiktet piše: „Postavi sebi, naposletku, jedan karakter ili obrazac po kome bi se upravljao ne samo u privatnom nego i u javnom životu.“* Svi težimo da budemo valjani ljudi, te stoga naša „pažnja“ mora biti usmerena ka kultivisanju ispravnog stanja duha. Stoici se rečju „pažnja“ služe na specifičan način, ne u smislu pažnje na času, već

* Flavije Arijan, *Priručnik Epiktetov*, [33]. Prevod dr Miloša N. Đurića; dalje u tekstu: *Priručnik Epiktetov*. (Prim. prev.)

u smislu posvećivanja pažnje sudovima koje donosimo i izbegavanja negativnih i štetnih emocija. To je starinsko značenje glagola „paziti“ – „čuvati nešto, bdeti nad nečim“. Poput baštovana koji paze svoje biljke, moramo i mi paziti svoj karakter i negovati pozitivne osobine kao što su vrline hrabrosti, pravičnosti, umerenosti i mudrosti, jer će nam sve one pomoći da izrastemo kao ljudska bića. Ova metafora s biljkama naročito je prigodna, pošto je stoicima cilj bio da žive u skladu s prirodom. To se ogleda u pojedinim stoičkim vrednostima, poput doslednosti u uverenjima i čovekovom održavanju harmonije s njegovim mestom u prirodnom poretku u celini.

Da bi neko bio stoik, potrebno je da razvije određen zbir umeća, koristan komplet mentalnih aktivnosti za koje je potrebna vežba i koje su proces, a ne krajnji proizvod. To je projekat koji traje doživotno, a ne nešto što čovek može da isproba na neko vreme kako bi utvrdio da li mu odgovara. Na tom putu biće neravnina, ali greške su sastavni deo učenja. Cilj je da tih grešaka i omaški u sudu bude sve manje kako bi život tekao glatko poput matice reke koja se uliva u mirno, suncem obasjano more (Marko Aurelije je uvek bio ljubitelj reke kao metafore).

Ova knjiga je samo početna tačka koja će, nadam se, ohrabriti ljude da prihvate stoicizam kao vodič ka samosvesti i valjanom životu. Obradio sam ključne oblasti i shvatanja te filozofije i dao neke praktične primere njene moguće primene u svakodnevnom životu. Mnogi ljudi se okreću stoicizmu i pronalaze umirenje u njegovim vrednostima i jednostavnom, praktičnom pristupu preprekama i problemima modernog života. Nadam se da će ova knjiga podstaći veći broj ljudi da se late projekta stoicizma. Lako je klonuti duhom pred svim nasiljem i podelama, mržnjom i pakošću s kojima se suočavamo naizgled svakog dana, no ako bi se još poneko posvetio odgajanju vrlina saosećanja, tolerancije, umerenosti i hrabrosti koje oličava stoicizam, svet bi bio onaj u kom svi želimo da živimo. Srećno vam bilo i čuvajte sebe i druge!

NAPOMENA O PREVODIMA I CITATIMA

Jedan od problema s citatima iz spisa Seneke, Epikteta i Marka Aurelija jeste i taj što postoji mnoštvo različitih

prevoda, koji se često vrlo primetno razlikuju po formulaciji. Osnovna poruka je manje-više ista, ali naglasak na pojedinim rečima ponekad daje značenje koje je dvosmi-slenije ili je podložno različitim tumačenjima. Kao glavni izvor tekstova sva tri pisca koristio sam izdanja *Pengvin klasika*, ali sam malčice odstupio kad je reč o Senekininim pismima, ponajviše stoga što je priređivač i prevodilac *Pengvinovog* izdanja Robin Kembel izostavio pojedina pisma za koja je smatrao da ponavljaju iste misli i da su nezanimljiva, ili pak da se u njima Seneka udaljuje od suštine stoicizma i bavi se stvarima netrajne vrednosti. Zato sam se kod tih pisama služio onlajn-verzijama pojedinih Senekinih radova preko *Vikisorsa*, za koji sam ustanovio da je odlično pomagalo. Kad je posredi obeležavanje citata, služio sam se rimskim brojevima kod Marka Aurelija i Seneke, pošto se najčešće tako navode, dok su citati Epikteta označeni standardnim numerisanjem poglavlja kod *Priručnika* i rimskim brojevima kod *Razgovora*, čisto da malo zakomplikuju život.*

Džozef Pirs

* U prevodu su korišćena postojeća izdanja na srpskom ili hrvatskom, a citati su označeni tako što je rimskim brojem data knjiga (ukoliko se delo sastoji od više knjiga), arapskim ciframa poglavlje (ili pismo), dok se broj u zagradi odnosi na segment onako kako je označen u delu. Kod malobrojnijih izvora gde je postojeći prevod bio nedostupan ili gde prevod na srpski ne postoji, citati su prevedeni prema engleskim izvorima, koje je uglavnom dao autor. Kod starijih prevoda na srpski unesene su nužne izmene u skladu s novijim pravopisom i gramatikom. (Prim. prev.)

PRVI DEO

MUDROST STARIH

Kratka istorija života i rada
najvažnijih stoičkih filozofa

Prvo poglavlje

Život pod oslikanim tremom

„Ko je savršeno mudar, savršeno je i srećan; ili tačnije, sam početak mudrosti već nam olakšava život. Ali nije dovoljno to znati; moramo to urezati sebi u misli svakodnevnom meditacijom, te tako u dobru naviku uneti i dobru volju.“*

Seneka Mlađi

* Prema izvoru: *Seneca's Morals of a Happy Life, Benefits, Anger and Clemency*; translated by Sir Roger L'Estrange, Chicago: Belford, Clarke & Co, 1882; 2. Ovaj engleski prevod, koji je koristio autor, nastao je oko 1680. godine i predstavlja slobodnu interpretaciju Seneke, tj. u velikoj meri odstupa od originalnog teksta. (Prim. prev.)

Na severnom rubu Stare agore u Atini nalazila se *Stoa pojkiye*, „Oslikani portik“ ili „Oslikani trem“. U staroj Grčkoj stoe su bile natkriveni prolazi ili kolonade i činile su sastavni deo javnog sastajališta zvanog agora. Političari su dolazili u stou kad nešto hoće da objave ili proglase; pod svodovima stoe donosile su se presude i obavljale arbitraže; održavale su se svečanosti i prinosile žrtve bogovima; trgovci su postavljali tezge da bi reklamirali i prodavali svoju robu, a što je možda i najvažnije, tu su se okupljali filozofi da bi govorili i podučavali svakog ko ima volje da ih čuje.

Veruje se da je sledbenik ciničke (ili kiničke) filozofije Krates* iz Tebe (365–285. p. n. e.), slavan po tome što se

* U prevodima na naš jezik javlja se i kao Krates i kao Kratet. (Prim. prev.)

odrekao svog bogatstva da bi živeo na ulici sa atinskim siromasima, jedno vreme stanovao pod tom stoom, budući da se tu školovao kod filozofa Diogena (404–323. p. n. e.). Krates je zbog svoje popularnosti bio poznat kao „otvarač vrata“, pošto se pričalo da je mogao da pokuca na vrata bilo kojeg doma u Atini i bio bi dočekan toplom dobrodošlicom. Grčki istoričar Plutarh (46–119. n. e.) opisuje Kratesa kao čoveka koji pokazuje nesalomivo vedru narav i svaki dan proživljava „kao da je praznik“. Kako je bio veoma poštovan zbog svoje mudrosti i smirenosti duha, Kratesa su često pozivali da presudi u raspravama i razmiricama, te svojom „umirujućom retorikom“ i „blagim sudom“ donese pomirenje. Međutim, najveći Kratesov doprinos istoriji možda je u tome što je bio učitelj Zenonu iz Kitona (334–262. p. n. e.), osnivaču stoičke škole filozofije.

Predsednik SAD Teodor Ruzvelt poneo je 1912. knjigu *Samom sebi* Marka Aurelija kad se zaputio na svoju opasnu ekspediciju niz Reku sumnje. Ruzvelt i njegov sin Kermit otisnuli su se u istraživanje i mapiranje nepoznate pritoke Amazona, Teodor Ruzvelt piše o snazi i izdržljivosti koje je crpao iz dela *Samom sebi*.

